Maktabgacha yoshdagi bolalarda ritm hissini musiqali-harakatli o‘yinlar vositasida shakllantirishning metodik ahamiyati

Djalilov Ergash Kenjayevich

Samarqand davlat pedagogika instituti “Musiqa ta’limi” kafedrasi professori

Annotatsiya. Mazkur maqolada Ritm hissining bolaning musiqiy qobiliyatlari tizimidagi o‘rni, uning harakat koordinatsiyasi, diqqat va o‘zini idora qilish ko‘nikmalari bilan bog’liqligi ochib berilgan. Musiqali-harakatli o‘yinlarning asosiy turlari — syujetli, syujetsiz va musiqiy-didaktik o‘yinlar tavsiflanib, ularni maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tashkil etishning metodik shartlari ko‘rsatib o‘tilgan. Maqolada bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘yinlarni tanlash va bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish tamoyillari asoslangan.

Kalit so‘zlar: ritm hissi, musiqali-harakatli o‘yinlar, maktabgacha yosh davri, harakat koordinatsiyasi, musiqiy-didaktik o‘yinlar, ritmika, musiqa rahbari.

МЕТОДИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЧУВСТВА РИТМА У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ МУЗЫКАЛЬНО-ПОДВИЖНЫХ ИГР

Аннотация. В данной статье раскрывается место чувства ритма в системе музыкальных способностей ребёнка, его связь с координацией движений, вниманием и навыками саморегуляции. Описаны основные виды музыкально-подвижных игр — сюжетные, бессюжетные и музыкально-дидактические, показаны методические условия их организации в дошкольных образовательных учреждениях. В статье обоснованы принципы подбора игр с учётом возрастных особенностей детей и постепенного усложнения заданий.

Ключевые слова: чувство ритма, музыкально-подвижные игры, дошкольный возраст, координация движений, музыкально-дидактические игры, ритмика, музыкальный руководитель.

THE METHODOLOGICAL SIGNIFICANCE OF DEVELOPING RHYTHM SENSE IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH MUSICAL-MOTOR GAMES

Abstract. This article reveals the place of rhythm sense within the system of a child's musical abilities and its connection with movement coordination, attention, and self-regulation skills. The main types of musical-motor games — plot-based, non-plot, and musical-didactic games — are described, and the methodological conditions for organizing them in preschool educational institutions are outlined. The article substantiates the principles of selecting games according to children's age characteristics and gradually increasing their complexity.

Keywords: rhythm sense, musical-motor games, preschool age, movement coordination, musical-didactic games, rhythmics, music teacher.

Asosiy qism. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolaning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish tizimida ritm hissini shakllantirish masalasi alohida o‘rin tutadi. Ritm hissi — bu musiqiy tovushlarning vaqt davomida izchil almashinuvini his etish, uni anglash va unga mos harakat qila olish qobiliyati bo‘lib, u nafaqat bolaning musiqiy eshitish qobiliyatiga, balki uning umumiy nerv-mushak faoliyati, harakat koordinatsiyasi va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalariga ham bevosita bog’liqdir. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ritm hissi rivojlanmagan bolalarda qo‘shiq kuylashda, musiqaga mos harakat qilishda va guruh bilan birgalikda ijro etishda qiyinchiliklar kuzatiladi. Shu sababli maktabgacha yosh davridayoq ritm hissini maqsadli ravishda rivojlantirish musiqa ta’limining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ritm hissi bolaning nafaqat musiqiy, balki umumiy psixofizik rivojida ham muhim ko‘rsatkich sifatida namoyon bo‘ladi. Musiqa ohangiga mos ravishda harakat qilish jarayonida bolaning e’tibori, xotirasi va tezkor reaksiya qobiliyati faollashadi, chunki bola bir vaqtning o‘zida musiqani tinglashi, uni tahlil qilishi va o‘z harakatlarini shu tovushlar bilan muvofiqlashtirishi kerak bo‘ladi. Bundan tashqari, ritmik mashqlar bolaning yirik va mayda motorikasini, muvozanatini hamda tana a’zolarini erkin boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Ritm hissining rivojlanishi bolaning nutqiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, chunki nutqning o‘zi ham muayyan ritmik-intonatsion tuzilishga ega bo‘lib, musiqiy-ritmik faoliyat nutqning ravonligi va ohangdorligini shakllantirishga yordam beradi [1; 2]. Shu bois ritm hissini rivojlantirish alohida, tor vazifa emas, balki bolaning yaxlit rivojlanishiga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

Pedagogik amaliyotda musiqali-harakatli o‘yinlarni shartli ravishda uch guruhga ajratish mumkin. Syujetli o‘yinlarda bolalar muayyan obraz yoki personaj (masalan, quyon, ayiqcha, qushcha) harakatlarini musiqa ohangiga mos taqlid qilib bajaradilar; bunday o‘yinlar bolaning tasavvuri va ijodiy faolligini rivojlantirish bilan bir qatorda ritmni his etish ko‘nikmasini ham shakllantiradi. Syujetsiz o‘yinlarda esa harakatlar aniq belgilangan qoidalar asosida, ko‘pincha musiqa tempi va xarakteri o‘zgarishiga mos ravishda tashkil etiladi (masalan, tez-sekin yugurish, to‘xtash-harakatlanish o‘yinlari); bunday o‘yinlar bolada diqqatni jamlash va tezkor reaksiya ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Musiqiy-didaktik o‘yinlar guruhi esa bolalarda musiqiy tushunchalarni (ritm, temp, dinamika) ongli anglashga qaratilgan bo‘lib, ular ko‘pincha o‘quv-tarbiyaviy vazifalarni o‘yin shaklida hal etishga xizmat qiladi [3].

O‘yinlarni tanlash va tashkil etishda bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish muhim metodik shart hisoblanadi. Kichik yoshdagi bolalar uchun sodda, qisqa va aniq harakatlarga asoslangan o‘yinlar tavsiya etiladi, ular asosan taqlid qilish orqali o‘zlashtiriladi. O‘rta va katta guruh bolalari uchun esa harakatlar murakkablashtirilib boriladi, o‘yinlarga qoidalar, navbat bilan ijro etish, kichik guruhlarga bo‘linib harakatlanish kabi unsurlar kiritiladi. Bunda muhim metodik tamoyil — o‘yinlarni asta-sekin, bosqichma-bosqich murakkablashtirib borish bo‘lib, bu bolaning ritm hissi darajasiga mos ravishda yangi ko‘nikmalarni shakllantirish imkonini beradi [4]. Ritmika mashg’ulotlarida ritmik naqshlarni qarsak chalish, oyoq bilan urish yoki sodda zarbli cholg’u asboblarida takrorlash orqali mustahkamlash usuli ham keng qo‘llaniladi, bu usul bolada ritmni nafaqat eshitish, balki jismoniy his etish imkonini yaratadi.

Musiqali-harakatli o‘yinlarning samaradorligi bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog’liq. Birinchidan, musiqa rahbari o‘yin uchun tanlangan musiqiy asarning tempi, xarakteri va tuzilishi bolalarning yosh imkoniyatlariga mos kelishini ta’minlashi lozim. Ikkinchidan, o‘yin davomida barcha bolalarning faol ishtirok etishi, harakatlarni aniq va tushunarli tarzda ko‘rsatib berish orqali ta’minlanishi kerak. Uchinchidan, mashg’ulot xonasida yetarli bo‘sh maydonning mavjudligi bolalarning erkin harakat qilishi uchun zaruriy shart hisoblanadi. To‘rtinchidan, o‘yinlarni muntazam va tizimli tarzda, mashg’ulotdan mashg’ulotga bir oz murakkablashtirib borgan holda takrorlash ritm hissining barqaror shakllanishini ta’minlaydi [5]. Bundan tashqari, guruh tarbiyachisining musiqa rahbari bilan hamkorlikda ishlashi, ritmik o‘yin unsurlaridan kundalik rejim jarayonlarida ham foydalanishi bolalarda ritm hissini mustahkamlashga qo‘shimcha imkoniyat yaratadi.

Musiqa rahbari tomonidan bolalarda ritm hissining rivojlanish darajasini muntazam kuzatib borish o‘yinlarni tanlash va ularning murakkablik darajasini to‘g’ri belgilash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliyotda bu maqsadda sodda pedagogik kuzatuv usullaridan foydalaniladi: bolaning musiqa tempiga mos qadam tashlashi, qarsak chalish orqali berilgan ritmik naqshni takrorlashi yoki musiqa to‘xtaganda harakatni to‘g’ri to‘xtata olishi kabi topshiriqlar orqali uning ritmni his etish darajasi haqida xulosa chiqariladi. Bunday kuzatuvlar alohida baholash mashg’ulotlari sifatida emas, balki oddiy o‘yin jarayonining tabiiy davomi sifatida tashkil etilishi, bolada his qilinadigan tashvish yoki bosim tug’dirmasligi lozim.

Xulosa. O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, musiqali-harakatli o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarda ritm hissini shakllantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu o‘yinlar bolaning nafaqat musiqiy-ritmik qobiliyatlarini, balki uning harakat koordinatsiyasi, diqqat-e’tibori va ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarini ham uyg’un tarzda rivojlantiradi. Syujetli, syujetsiz va musiqiy-didaktik o‘yinlarning bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda, bosqichma-bosqich murakkablashtirilgan holda va individual yondashuv asosida qo‘llanilishi ritm hissini barqaror shakllantirishning muhim metodik sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Rejametova N.I. Maktabgacha ta’limda musiqa o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Bookmany Print, 2021.

2. Зимина А.Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста. — М., 2000.

3. Yusupova N. Musiqa savodi metodikasi va ritmika. — Toshkent: "Musiqa" nashriyoti, 2010.

4. Karimov M., Ikromova M. Raqs elementlari orqali bolalarni jismoniy rivojlantirish: metodik qo‘llanma. — T., 2008.

5. "Ilk qadam" maktabgacha ta’lim tashkilotining Davlat o‘quv dasturi. — T., 2022. // https://www.unicef.org